

NEOSÉMANTIZMY VZNIKLE POD VLIVEM CIZÍHO JAZYKA

Jitka Mravinacová

Při sledování procesů neosémantizace v nové lexikální vrstvě se ukazuje, že některé lexikální jednotky se po sémantické stránce rozvíjejí v důsledku cizojazyčných, popř. internacionálních vlivů. Zdrojem přejímání nových lexikálních významů do češtiny je především angličtina, která je v současnosti dominantním prostředkem mezinárodní komunikace. To, že se výrazy určitého jazyka mohou obohacovat o přejaté významy, neušlo pozornosti některých lingvistů již dříve.¹ V současnosti se intenzivně a systematicky sémantickými změnami lexémů pod vlivem zejména angličtiny zabývá A. Markowski (1999, 2004, Markowski – Worbs 2003), který popsal mechanismy a typy těchto změn.

Je nasnadě, že neosémantizační procesy vyvolané vlivem cizího jazyka se budou týkat především těch slov, která mají nadnárodní charakter. Nejpočetnější skupinu z nich tvoří slova řeckého nebo latinského původu a slova vytvořená z řeckých a latinských morfémů, která jsou historicky integrální součástí slovních zásob jazyků evropsko-amerického jazykového areálu. Někdy jsou označována termínem **evropeizmy**. Internacionální povaha těchto lexémů nespočívá v jejich univerzálnosti. Jak upozorňuje K. Buzássyová (1991, s. 90), tato slova „netvorí akýsi neutrální fond jestvující mimo národních jazykov“. Jde o slova, která byla do systémů jednotlivých jazyků integrována specifickým způsobem a která mají v jednotlivých jazycích specifické rysy po stránce formální, významové i stylistické a komunikačně-pragmatické. Specifika jsou dána odlišnou genezí jednotlivých jazyků a jejich typovou růzností. U některých těchto slov v češtině zaznamenáváme v poslední době změny, k nimž došlo pravděpodobně vlivem angličtiny. Porovnáním těchto slov s odpovídajícími slovy bulharskými, polskými a ruskými² docházíme k závěru, že jde často o změny internacionální povahy. Rádi bychom upozornili na některé typy těchto inovací.

Často jde o nenápadné, obtížně postižitelné změny v užívání slov. Některé výrazy, jež se dříve uplatňovaly v češtině jen omezeně, např. jako termíny, slova knižní apod., toto omezení překonávají – jejich užívání se rozšiřuje na jiné typy komunikace, kde se objevují v nových syntagmatech, která mohou znamenat aktualizaci významu nebo novou významovou specifikaci. Projevují tedy celko-

¹ Např. v roce 1958 napsala G. A. Liličová o vlivu ruštiny na sémantické rozvíjení některých internacionalizmů nebo rusizmů v češtině. Sémantické změny lexémů v polštině pod vlivem angličtiny, ruštiny a francouzštiny studovala v polovině 70. let H. Kurkowska (odkaz viz Markowski 1999).

² Materiálovou bází jsou nové výkladové nebo neologické slovníky – viz Markowski 2000; Savický – Šišková – Šlaufová 1999; Krejčířová – Sádliková – Savický – Šišková – Šlaufová 2004; Perniška – Blagoeva – Kolkovska 2001; SN 1; SN 2 – a také neologická databáze Ústavu pro jazyk český.

vě určitou tendenci k rozšiřování oblasti významového užití.³ Jako příklad můžeme uvést slovo *generovat*. ASCS definuje tento lexém jako odborný výraz ve významu ‚vytvářet, vytvořit, vzbuzovat, vzbudit (např. elektrické kmity)‘ a jako speciální lingvistický termín. V angličtině má toto slovo širší uplatnění, neomezuje se jen na odborné vyjadřování a používá se i přeneseně v kontextech, jimž odpovídají české ekvivalenty typu *vzbudit kritiku; plodit, vyvolat nenávisť* apod. – srov. např. *his decision generated a lot of criticism* (Nicholas 1998) nebo *hatred generated by racial prejudices* (Hornby 1974). V češtině poslední dobou zaznamenáváme toto sloveso stále častěji. Pravděpodobně pod vlivem angličtiny se dostává do vyjadřování politiků a novinářů, kde se vyskytuje ve spojeních typu *média začnou generovat veřejný souhlas; média generují politická témata; banka generuje zisk; generovat kvalifikovaná stanoviska*. Dalším příkladem může být slovo *kondenzovaný*. V rámci obecného významu ‚zhuštěný‘ (viz ASCS) je distribuční oblast cizího výrazu *kondenzovaný* v češtině omezená na určité typy kolokací (srov. ČNK⁴). Nejtypičtější je pro něj spojení *kondenzované mléko*. Výraznou třídu slov, s nimiž se spojuje, pak tvoří abstrakta typu *zkušenosti, zoufalství, moudrost, vzrušení, násilí* atd. Terminologickou povahu má ve spojeních jako *kondenzované vyjadřování, kondenzovaný styl, kondenzovaný textový typ*. V nové lexikální vrstvě jsme však zaznamenali další typ kolokací, které představují novou významovou specifikaci: *kondenzované knihy, kondenzované svazky, titul v kondenzované podobě* ap. Výraz *kondenzovaný* zde vyjadřuje, že jde o literární dílo ‚upravené do zkrácené verze‘ (SN 2). Vzhledem k tomu, že zkracování beletristických děl dříve nepatřilo ke zdejší nakladatelské praxi, je patrné, že jde o cizí vliv, pod nímž se rozšířila oblast významového užití lexému *kondenzovaný* v češtině.

Druhý typ neosémantizace slov řecko-latinského původu pod vlivem (zejména) angličtiny je mnohem viditelnější. Spočívá v tom, že lexém, který je dávno integrovaný v jazyce v určitém významu, začne náhle fungovat ve výrazně odlišném, novém významu. Typickým případem je adjektivum *globální*. V SSSJ je vyloženo jako 1. ‚souhrnný, celkový‘ 2. ‚povšechný, zběžný, povrchní‘. Vlivem angličtiny nabylo toto slovo v češtině (podobně jako v dalších slovanských jazycích) významu ‚týkající se celého světa, platný v celosvětovém měřítku, mající celosvětový dosah; celoplanetární, celosvětový‘ (SN 1). Nové fungování lexému *globální* vystupuje zřetelně do popředí ve spojitosti s neologizmy, jež s ním formálně i významově korespondují – *globálně, globálnost, globalizace, globalizovat, globalizovat se, globalizovaný, globalizované, globalizační, globalizačně, globalizant, globalizátor, globalizmus / globalismus, globalista, globalistický, globalisticky, globalita, globalitní, globalfašista*. Takovýto jev, kdy starší výraz řecko-latinského původu, pevně integrovaný v jazyce, je v jiném

³ K oblasti významového užití viz Filipec – Čermák 1985, s. 75.

⁴ Český národní korpus – SYN 2000. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000.

společenském období převzat znovu, z jiného jazyka, ve zcela jiném významu, nazvala K. Buzássyová (1991) opakovanou internacionalizací. Poukazuje na to, že odlišný jazykový zdroj, časový předěl a výrazný sémantický rozdíl mohou vytvářet i takovou propast mezi oběma výrazy, že je vnímáme jako homonyma. Názorným příkladem je slovo *promoce* (srov. Buzássyová 1997). To se objevilo v různých slovanských jazycích (v češtině, ve slovenštině, v polštině, v bulharštině) s výrazně novým sémantickým obsahem⁵, běžným v angličtině. Do češtiny (též do ruštiny) se ale slovo dostalo nejprve v anglické podobě *promotion*, což svědčí o značné sémantické vzdálenosti nové a původní lexikální jednotky.

Pod vlivem angličtiny se vyvinuly nové významy zřejmě u řady slov řecko-latinšského původu nebo slov vytvořených pomocí řeckých a latinských morfémů, mnohdy je však obtížné tento vliv odhalit, popř. prokázat. Za anglicizmy považujeme např. neosémantizmy jako *auditor*, *ikona*, *instantní*, *kanibalismus* / *kanibalismus*, *kauza*, *kultovní*, *logistika*, *operátor*, *rehabilitace*, *tranzitivní* aj.⁶ Rovněž působení dalších jazyků není vyloučeno – srov. např. slovo *studio* v novém významu ‚hotelová jednotka s příslušenstvím‘ (SN 1) podle francouzštiny.

Třetím typem neosémantizace evropeizmů je vznik sémantických derivátů pro pojmenování zcela nových denotátů. Názorným dokladem jsou neosémantizmy z počítačové oblasti, jako např. *adresa*, *antivirový*, *doména*, *ikona*, *imunizace*, (*počítačový*) *pirát*, *vir* / *virus* apod.⁷ Nové významy těchto internacionálních slov, vzniklé

⁵ Výklad významů podle SN 2: *promoce* 1. ‚akce na podporu prodeje (nového) výrobku, služby ap.; promoční akce, promotion akce‘ 2. ‚slavnostní prezentace nového díla (knihy, desky ap.) zprav. při jeho uvedení na trh‘.

⁶ Výklad významů podle SN 1 a SN 2: *auditor* ‚autorizovaný účetní a revizní znalec (nebo firma) pověřený zpracovat a vydat audit‘; *ikona* ‚idol, symbol, typický představitel něčeho‘; *instantní* ‚který nevyžaduje pracnou přípravu a je rychle k dispozici; snadno použitelný‘; *kanibalismus* / *kanibalismus* 1. ‚(o výrobcích, produktech ap.) vzájemné ohrožování, ohrožení až likvidování, likvidace‘ 2. ‚demontáž součástí stroje pro opravu jiného stroje‘; *kauza* ‚veřejně sledovaná událost‘; *kultovní* ‚uznávaný, uctíváný (určitou skupinou), působící jako vzor‘; *logistika* ‚technická podpora základních činností firem, úřadů, armády ap. s cílem dosáhnout vysoké časové, finanční ap. efektivity za pomoci koordinace a synchronizování zásobování, dopravy a nezbytných vedlejších služeb; organizační útvar zabývající se takovou činností‘; *operátor* ‚společnost (firma ap.) provozující, organizující určitou výrobní činnost, provozovatel‘; *rehabilitace* 1. ‚obnova, obnovení, renovace, modernizace určitého území, krajiny‘ 2. v památkové péči ‚rekonstrukce a úprava památky, které ji všestranně (esteticky, funkčně, technicky) zhodnocují‘; *tranzitivní* ‚přechodný, přechodový; jsoucí v přechodném, přechodovém období‘.

⁷ Výklad významů podle SN 1 a SN 2: *adresa* 1. poč. ‚elektronický kód, který odkazuje na místo uložení či určení dat v paměti počítače‘ 2. poč. ‚(v elektronické poště) údaj identifikující příjemce i odesílatele‘ (SN 1); poč. ‚údaj identifikující umístění webové stránky na Internetu, umožňující její vyhledání‘ (SN 2); *antivirový* poč. ‚určený k vyhledávání a likvidaci virů; protivirový‘; *doména* 1. poč. ‚relativně samostatný subjekt internetové sítě, který má vymezen okruh působnosti, v jehož rámci má právo přidělovat podle vlastního uvážení doménová jména‘ 2. ‚do-

pravděpodobně v angličtině, existují paralelně v řadě evropských jazyků. Tato pojmenovací paralelnost vyvolává pochybnost, zda je vůbec na místě mluvit o přejímání z jednoho jazyka do druhého. Internacionální povaha těchto neosémantizmů totiž spočívá jednak v jejich formě a jednak v uplatnění téhož pojmenovacího principu, zejména metafory. Jejich obraznost má nadnárodní charakter, jejich sémantická motivace je průhledná, a pojmenovací impuls se tak může šířit bez ohledu na jazykové bariéry. Zřejmě je třeba vzít v úvahu, že už samy soudobé nominační procesy mohou mít internacionální povahu.

Další skupinou slov, u nichž v současnosti zaznamenáváme neosémantizaci v důsledku cizojazyčného vlivu, tvoří vlastní **anglicizmy** integrované do češtiny v minulých obdobích. Tato slova, jež se v češtině dříve omezovala jen na některé významy nebo specifická užití, mají tendenci rozšiřovat svou sémantiku podle významového spektra týchž výrazů v angličtině, např.: *trénink* ‚organizovaný nácvik pracovních, komunikačních ap. dovedností‘ (SN 2); *trik* 1. slang. ‚jízdni nebo herní prvek, jízdni figura‘ 2. slang. ‚technický prvek při pouštění desek (např. vracení desky prsty, speciální zvukové efekty aj.)‘ (SN 2); *sentiment* ‚soubor psychologických vlivů projevujících se při obchodování, na trhu‘ (SN 2); *set* 1. ‚sada, sestava, komplet‘ 2. ‚nepřerušená sestava skladeb, nepřerušené vystoupení dýdžeje‘ (SN 2). U některých anglicizmů se objevují též zcela nově derivované významy, např.: *surfovat* poč. ‚prohlížet, procházet webové stránky‘; *smog* (*akustický*, *zvukový*, *hudební*, *elektromagnetický*, *světelný*) ‚soubor organizmus zatěžujících (fyzikálních) jevů soustředěných v určitém prostoru‘.

Nejsou to však jen slova cizího původu, u nichž lze pozorovat sémantický rozvoj vlivem cizího jazyka. Nová vrstva slov v češtině je dokladem toho, že angličtina působí i na významové obohacování **českého lexika**, a to v tom smyslu, že stimuluje jeho neosémantizaci. Toto její působení je v některých případech zřetelné, mnohdy však zůstává skryté. Odhalování tohoto vlivu vyžaduje srovnávání českých neosémantizmů s anglickými lexémy používanými v téže pojmenovací funkci. V Mathesius (1947, s. 157–174) nazval takovýto přístup ‚funkční onomatologii‘, když mluvil o potřebě ‚srovnávání jazyků různého typu bez ohledu na jejich genetickou příbuznost‘.

Ukazuje se, že vznik nového významu českého slova může anglický lexém motivovat: 1. svou sémantikou, 2. svou formou (zvukovou nebo grafickou).

První typ motivace můžeme demonstrovat na slovu (*počítačová*) *myš*. Nový význam českého slova je výsledkem okopírovaného pojmenovacího postupu, tzn. určitá věc je pojmenována podle téhož příznaku, jež byl zvolen v angličtině. V případě *počítačové*

ménové jméno; *ikona* poč. ‚grafický symbol zastupující funkci, program, soubor na obrazovce počítače, s jehož pomocí lze rychle provádět různé operace; počítačový piktogram‘; *imunizace* poč. ‚vytváření, vytvoření odolnosti počítačových programů proti počítačovým virům‘; (*počítačový*) *pirát* ‚kdo nezákonně kopíruje a šíří počítačové programy, proniká do počítačových systémů s úmyslem škodit, využít informací ap.‘; *vir* / *virus* poč. ‚program poškozující data, programy ap.‘.

myši jde tedy pravděpodobně o podobnost s živočichem označovaným slovem *myš*. Některé takto vzniklé neosémantizmy se v češtině používají vedle přejatých anglických lexémů, např. *brána* – *gateway*, *hradba* – *firewall*, *led* – *ice*, *železo* – *hardware*.⁸ U těch je souvislost s anglickými ekvivalenty zřejmá a uživatel je pravděpodobně vnímá jako sémantické kalky. V jiných případech si však souvislost s angličtinou uvědomovat nemusí, jako např. u pojmenování *elektronická chuva*, *chuvička* (podle angl. názvu výrobku *Nanny*), *nabourat* (podle angl. *hack*), *vyhořet*, *vyhasnout* (podle angl. *burn out*), *horký* ‚aktuální‘ (*horké zprávy* apod. podle angl. *hot*).⁹ Mnohem důležitější než motivovanost cizím lexémem je pro uživatele češtiny metaforický vztah, na jehož základě byl nově vzniklému sémantickému obsahu přiřazen domácí výraz. Je to právě způsob sémaziologicko-onomaziologické motivace, který se šíří prostřednictvím ekvivalentních výrazů z jednoho jazykového společenství do druhého, zatímco výběr výrazu závisí na možnostech konkrétního jazyka. Někdy se jeví jako zcela mechanické přiřazení odpovídajícího domácího slova (jako v případě počítačové složky symbolizované ikonkou odpadkového koše, která byla nazvána *koš*), často však jde o proces hledání adekvátního výrazu, což se může projevit vznikem synonymních neosémantizmů (např. *webové sídlo*, *webové místo* podle angl. *website / web site*).¹⁰ Z tohoto hlediska se nám přejímání nových významů z angličtiny jeví jako aktivní, tvůrčí pojmenovací akt.

Druhý typ neosémantizace českých slov pod vlivem angličtiny, tj. typ neosémantizmů motivovaných formou anglických lexémů, můžeme ukázat na výrazech (*sexuální*) *harašení* (podle angl. *sexual harassment*), *harašit* (podle angl. *harass*), majících v češtině význam ‚sexuální obtěžování‘, ‚sexuálně obtěžovat‘. Domácí slovo převzalo pojmenovací funkci cizího výrazu proto, že jeho forma (zvukem, grafikou) tento cizí výraz připomíná. To, že slova *harašení*, *harašit* nejsou jen pouhou adaptací anglického *harassment*, *harass*, napovídá už záměna české hlásky [š] za anglické vyslovované [s]. Očividně zde došlo k usouvztažení anglických výrazů s českými, podobně znějícími slovy. Toto usouvztažení bylo pravděpodobně ovlivněno též významem českého slova *harašit*, jež má určité sémantické rysy vyvolávající dojem souvislosti s významem ‚sexuálně obtěžovat‘

⁸ Výklad významů podle SN 2: *brána* poč. ‚propojovací uzel mezi různými počítačovými sítěmi a různými komunikačními standardy‘; *hradba* poč. ‚souhrn technických opatření zajišťujících bezpečnou komunikaci mezi chráněným počítačem, počítačovou sítí a okolím‘; *led* slang. ‚droga patřící mezi stimulační látky (zprav. amfetamin nebo pervitin)‘; *železo* poč. slang. ‚technické vybavení počítače‘. Slovo *hardware* má v angličtině výchozí význam ‚železářské zboží‘.

⁹ Výklad významů podle SN 2: *elektronická chuva* ‚elektronické zařízení pro přenos zvuku, popř. i obrazu sloužící ke kontrole malého dítěte‘; *nabourat* poč. ‚napadnout počítačové systémy, programy, data, proniknout do nich‘; *vyhořet*, *vyhasnout* ‚fyzicky, emočně a mentálně se vyčerpat v důsledku (velké) psychické i fyzické zátěže při výkonu povolání‘.

¹⁰ Výklad významů podle SN 2: *koš* poč. ‚specializovaná systémová složka počítačového programu, do které se přesouvají odstraňované soubory‘; *website / web site* poč. ‚jakýkoli dokument nebo soubor umístěný na Webu pod určitou adresou‘.

(srov. např. kontext uvedený v SSJČ: *v zemi to haraší touhou po životě*). Ukazuje se tedy, že neosémantizace domácího slova vlivem formy anglického lexému je do určité míry podmíněna též jeho sémantikou. Významová souvislost nevyplývá však z podobnosti nebo ze vzájemné souvislosti denotátů, ale hledá se dodatečně. To se může projevit posunem významu českého neosémantizmu vzhledem k anglickému lexému. Uvedme několik příkladů. Výrazy *hakování*, *hakovat*, *hákout* jsou imitací angl. *hacking*, *hack*, jimiž se v počítačovém slangu označuje ‚neoprávněné pronikání / proniknutí do cizích počítačových systémů, programů apod.‘ (SN 2). Významová souvislost s českým slovesem *hakovat* se hledá obtížně. Můžeme si je usouvztažit s významem ‚spojovat hákem‘ (SSJČ), který vyvolává představu, že jde o připojení se k cizímu počítači apod. Nebo se nám vybaví použití výrazu v hokeji, což nám připomene, že jde o nějaký nedovolený zásah. Rada lidí, zvláště z profesního počítačového prostředí, však bude zřejmě mnohem silněji vnímat motivaci anglickými výrazy. Slova *brázdít*, *brousit*, *brouzdat*, *brouzdat se* ve významu ‚prohlížet, procházet webové stránky‘ (SN 2) kopírují angl. lexém *browse*. V jejich případě už můžeme s větší jistotou tvrdit, že u nich došlo k určitému významovému posunu, a to směrem ke slovesům pohybu. Mají na rozdíl od anglického *browse* obecný význam ‚pohybovat se nějakým prostorem, někudy‘ (*brázdít po Internetu*; *brouzdat novinami*, *po Internetu* apod.), čímž se sémanticky přiblížily domácím slovům – srov. např. výklady v SSJČ: *brázditi* (co; kudy; kde) ‚pohybovat se po něčem, někudy‘; *brousiti* ob. ‚potulovat se‘; *brouzdati se* (kde; kam; kudy) ‚chodit bez cíle; toulat se‘. Významový vztah ke slovesům pohybu je navíc podporován synonymním výrazem *surfovat*. Výrazy *hostování*, *hostovat* vznikly napodobením angl. výrazu *hosting* (*web hosting*), jímž se označuje ‚služba poskytovaná providérem umožňující zákazníkovi pronájem prostoru na webovém serveru pro umístění webových stránek‘ (SN 2). I zde můžeme zaznamenat významový posun, který je způsoben tím, že české slovo *hostování* a anglické *hosting* nejsou ekvivalentní (českému *host* odpovídá anglické *guest* a anglickému *host* české *hostitel*). Sloveso *hostovat* má na rozdíl od anglického lexému jak význam ‚pronajmout prostor...‘, tak i význam ‚pronajmout si prostor...‘ (srov. např. kontexty: *pořídít si a hostovat databázovou technologii*; *hostovat firemní stránky vám dnes umožní kde kdo*).

Závěrem

Průzkumem neosémantizmů obsažených v nové lexikální vrstvě jsme zjistili, že vznik nových významů u slov v češtině už existujících je mnohdy stimulován působením cizího jazyka. V současné době převažuje vliv angličtiny, a to především na slova cizího původu – na tzv. evropeizmy, popř. starší anglicizmy. Tato slova nadnárodní povahy mají tendenci se po sémantické a komunikačně-pragmatické stránce s angličtinou vyrovnávat. Kromě toho se ukazuje, že i neosémantizmy mající domácí formu jsou někdy

inspirovány cizími lexémy. I když by tato skutečnost mohla být interpretována jako sklon napodobovat cizí vzory, je podle našeho názoru také důkazem aktivního přístupu k jazyku, tvůrčí snahy lidí pojmenovat přejímané sémantické obsahy českými slovy.

LITERATURA

- Akademický slovník cizích slov. Praha, Academia 1995. (ASCS)
- Buzássyová, K.: Slovenčina ako stredo európsky jazyk. In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy, Sociolinguistica Slovaca 3, ed. S. Ondrejovič, Bratislava, Veda 1997, s. 69–78.
- Buzássyová, K.: Opakovaná internacionalizácia a problém identifikácie morfológických a lexikálnych jednotiek. Jazykovedný časopis 42, 1991, s. 89–104.
- Filipec, J. – Čermák, F.: Česká lexikologie. Praha, Academia 1985.
- Hornby, A. S.: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford University Press 1974.
- Krejčířová, I. – Sádliková, M. – Savický, N. P. – Šišková, R. – Šlaufová, E.: Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů. 2., doplněné vyd., Praha, Academia 2004.
- Lilič, G. A.: Vlijanije ruskogo jazyka na semantičeskije izmenenija v oblasti obščestvenno-političeskoj leksiki sovremennogo češkogo jazyka. In: Učenyje zapiski LGU, serija filologičeskich nauk, 1958, vypusk 42, č. 243, s. 41–52.
- Markowski, A.: Łatwy słownik trudnych słów. Warszawa, Wilga 2000.
- Markowski, A.: Najnowsze zapożyczenia semanticzne w polszczyźnie. In: Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti, ed. J. Bosák, Bratislava, Veda 1999, s. 28–37.
- Markowski, A.: O pojęciu i typach internacionalizmów semantycznych. Poradnik językowy, 2004, č. 2, s. 39–50.
- Markowski, A. – Worbs, E.: Internacionalizacja znaczeń polskich jednostek leksykalnych jako wynik oddziaływania języków obcych na współczesną polszczyznę. In: Internacionalizmy v nové slovní zásobě, Praha, ÚJČ AV ČR 2003, s. 48–63.
- Martincová, O. a kol.: Nová slova v češtině 1. Slovník neologizmů. Praha, Academia 1998. (SN 1)
- Martincová, O. a kol.: Nová slova v češtině 2. Slovník neologizmů. Praha, Academia 2004. (SN 2)
- Mathesius, V.: Čeština a obecný jazykozpyt. Praha, Melantrich 1947, s. 157–174.
- Nicholas, S.: Velký americko-český slovník. Čelákovice, WD Publications 1998.
- Perniška, E. – Blagoeva, D. – Kolkovska, S.: Rečnik na novite dumi i značenija v bálgarskija ezik. Sofija, Nauka i izkustvo 2001.
- Savický, N. – Šišková, R. – Šlaufová, E.: Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů. Praha, Academia 1999.
- Slovník spisovného jazyka českého. Praha 1960–1971. (SSJČ)

PŘEJÍMÁNÍ CIZÍCH LEXÉMŮ

Jitka Mravinacová

Jedním z faktorů podílejících se na inovacích ve slovní zásobě češtiny jsou slovní zásoby cizích jazyků. Ty mohou být jednak zdrojem lexémů, které jsou přejímány do češtiny jako celek, a jednak zdrojem lexikálních elementů, které se používají při tvoření nových slov. Na tomto místě se soustředíme pouze na přejímání lexikálních jednotek (dále LJ) z živých jazyků. Stranou ponecháváme využívání cizojazyčných morfémů a rovněž internacionalizmy opírající se o řecko-latinský lexikální fond¹ (pokud nenesou rysy přímého přejetí z některého z živých jazyků). Nezabýváme se zde ani procesy neosémantizace probíhajícími u starších internacionalizmů, přestože si uvědomujeme, že bývají výsledkem cizojazyčných (internacionálních) vlivů (k této problematice viz stať Neosémantizmy vzniklé pod vlivem cizího jazyka).

Rozbor nové vrstvy slovní zásoby češtiny potvrzuje dnes všeobecně známou skutečnost, že na obohacování lexika češtiny se významně podílejí přejímky a že mezi nimi mají v současnosti zcela výsadní postavení anglicizmy. Ukazuje se, že počet přejímek pocházejících z jiných jazyků než z angličtiny je v poměru k anglicizmům velmi nízký a že i mnohé z těchto původem neanglických výrazů, majících většinou ráz internacionalizmů, se do češtiny dostaly právě prostřednictvím angličtiny.

Slovanské jazyky mají na současnou slovní zásobu češtiny nevýrazný vliv. V nové vrstvě jsou zastoupeny především rusizmy, jako *glasnost*, *perestrojka*, *gulag*, *prichvatizace*. V prvních třech případech jde o výrazy, které nebyly přejaty jen do češtiny, ale staly se internacionálními v souvislosti se změnou společenského klimatu v bývalém SSSR. Co se týče západoevropských jazyků, pronikají do češtiny zejména lexémy označující cizí reálie, často specifické pro určitou evropskou zemi nebo region. Jsou to například pojmenování z oblasti gastronomie nebo s ní související (např. *croissant*, *creperie* / *crêperie* – z francouzštiny, *kapučino* / *cappuccino*, *pizzeria* – z italské, *gyros* – z řečtiny, *imbiss* – z němčiny), z oblasti módy (např. *glamour* – z francouzštiny), pojmenování her (např. *korfbal* – z nizozemštiny, *pétanque* – z francouzštiny, *boccia* – z italské), typických výtvorů, výrobků (*pot-pourri* / *potpourri* – z francouzštiny, *listello* / *listela*, *tozzetto* – z italské), pojmenování osob podle profese, povolání (*ombudsman* – ze švédštiny, *paparazzo* – z italské), příslušníků různých společenství, hnutí apod. (*mafioso*

¹ Internacionalizmy s řeckými či latinskými kořennými morfémy mívají při zachování analogické morfematické struktury v jednotlivých jazycích specifické rysy formální, významové, stylistické a komunikačně-pragmatické (srov. Buzássyová 1991). Chápeme je ze synchronního hlediska jako utvořené pomocí formantů internacionálního charakteru, jež jsou součástí inventáře formantů používaných v češtině.